

NAKIT STANOVNIKA BAVARSKOG SELA U 19. STOLJEĆU

SLAVICA VRKIĆ ŽURA
Put Petrića 28 a
HR-23000 Zadar

UDK 391.7(430)
Pregledni članak
Review paper

Primljeno/Received: 26.09.2011.
Prihvaćeno/Accepted: 15.03.2013.

Narodna nošnja kao, uostalom, i uniforma govori sama za sebe. Ta je vrijedna stvar iz ormara i škrinja naših davnih predaka znakovitija i slojevitija nego što smo dosad mislili. Stoga i nije bila nikada sasvim odbačena. Gisling M. Ritz nakit i nošnju u Njemačkoj svrstava u dvije važnije skupine, onu sjevernu, koja obuhvaća uglavnom obalu Sjevernoga mora i njezino zaleđe te saveznu pokrajinu Westfalen i južnu koja približno pokriva starobavarsko autohtono područje.

Ključne riječi: tradicijska odjeća, Bavarska

Danas smo svjedoci sve većeg zanimanja za narodnu nošnju i nakit koji ovu, bar u većini slučajeva, „vjerno prati“. I dok ona gotovo nestaje iz svakodnevnog života, njezina je primjena sve češća u svečanim prilikama. Upravo je to zanimalo organizatore skupa pod nazivom „Nošnja kao kulturni fenomen sadašnjice“¹, *Serbskog instituta* iz Bautzena/Budyšina i ogranaka Njemačkog etnološkog društva (*Deutsche Gesellschaft für Volkskunde*), pa su autori referata na tu temu pokušali, među ostalim, odgovoriti i na slijedeća pitanja: kako se nošnje danas uopće prezentiraju, s kojim se mehanizmima „prošlost“ posredstvom odjeće prenosi u „sadašnjost“ te kako se taj obrat - od svakodnevnih kulturnih pojava do kulturnog nasljeđa - reflektira na današnje vrijeme, život, upražnjavanje kulture i sl.

Julian Pitt-Rivers kazat će slijedeće: „Istraživača više ne zanima broj ukrasa na okovratniku već značenje, predstavljanje samoga sebe koje je u to upleteno. Značenje odijevnog predmeta očituje se u njegovom nabavljanju i uporabi, a ne samo u proizvodnji. Način na koji se 'osigurava vlastita koža' dio je cjeline proučavanog odijevnog predmeta“.²

¹ O tome više u brošuri *Trachten als kulturelles Erbe der Gegenwart*, Schriften des Sorbischen Instituts 49, Bautzen 2009.

² Usp. Martine Segalen (ur.): *Drugi i sličan. Pogledi na etnologiju suvremenih društava*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb 2002, str. 258.

Moje je mišljenje da je posezanje za narodnom nošnjom, i nakitom koji ide uz nju, također izraz svojevrstne potrage za identitetom, pripadnošću određenoj grupi, sigurnošću, osloncem, zaštitom. Tu se krije i potreba za dokazivanjem, uvažavanjem i povlađivanjem, podsvijesna želja za povratkom izgubljenoga, pravoga, nepatvorenoga, provjerenoga, skladnoga, lijepoga, čistoga, uređenoga. Narodna nošnja kao, uostalom, i uniforma govori sama za sebe. Ta je vrijedna stvar iz ormara i škrinja naših davnih predaka znakovitija i slojevitija nego što smo dosad mislili. Stoga i nije bila nikada sasvim odbačena. Ona je tu pored nas i na nju uvijek možemo računati, jer nije hirovita i „nevjerna“ kao moda, svijet koji nas okružuje ...

Gislind M. Ritz nakit i nošnju u Njemačkoj svrstava u dvije važnije skupine³, onu sjevernu, koja obuhvaća uglavnom obalu Sjevernoga mora i njezino zaleđe te saveznu pokrajinu Westfalen i južnu koja približno pokriva starobavarsko⁴ autohtono područje. Između tih dvaju pojaseva, smatra ona, nalazi se zona u kojoj narodne nošnje samo donekle poznaju nakit ili ga, na nekim mjestima, striktno odbijaju. Za razliku od sjevernonjemačkog seljačkog nakita ovaj južni, starobavarski pokazuje relativno mali broj oblika. No, ovi zato imaju veliki broj varijacija. Ono što je i jednoj i drugoj skupini zajedničko jest filigranski izrađen nakit koji se, u djelovima ili u cjelini, od kraja 18. stoljeća industrijski proizvodio u manufakturama smještenim u središtima kao što je Schwäbisch Gmünd.

Na starobavarskom području početkom 19. st. razvija se poseban dio nakita koji služi za pričvršćivanje steznika kao dijela narodne nošnje. To je kopča kojom se pričvrćivao kraj srebrnog lanca, a ovaj se provlačio kroz umjetnički profilirane kuke ili „kljuke“. Za lanac su bili obješeni privjesci u obliku grozda vinove loze, žira, korpice sa cvijećem ili cvjetova samih. No, pravi reprezentant nakita starobavarskih seljaka bila je ogrlica (njem. *Kropfkette*) koja se nosila tijesno pripijena uz vrat. Ona je

---

³ Više u njezinoj knjizi *Alter bäuerlicher Schmuck*, Georg D. W. Callway, München 1978. O bogatoj i raznovrsnoj nošnji Lužičkih Srba ovdje neće biti riječi.

⁴ Preci Bavaraca, *bajuvari*, naselili su dolinu rijeke Saalach u 7. st. Rimljani, koji su ovdje vladali od 15. g. p.n.e. do 488. g. , 50. su godine osnovali provinciju *Noricum*. Na ovom se području već u 8. st. p.n.e. razvila visoka hallstattska kultura koja je trgovala sa sredozemnim zemljama i s njima razmjenjivala sol za oružje, amfore za vino, antičke vaze i nakit (!). U 4. st. ovamo su prodrli Kelti od kojih su Rimljani naučili cijeniti sol. Otuda njihova izreka: *Aqua et sal necesse sunt!*

izrađena prema ogrlici koju su nosile plemkinje u doba rokokoja. Isprva je postala sastavnim dijelom nakita Münchenske građanske nošnje, da bi je kasnije preuzele seoske žene i nosile uz svoju nošnju. Ova se ogrlica sastoji od 20 tankih srebrnih lanaca koji su s oba kraja pričvršćeni za kopču. Tijekom 20. st. ova je kopča, koja se stavlja na prednji dio vrata, postajala sve veća i raskošnija.

Ruke su se ukrašavale prstenjem ukrašenim zubima jelena ili staklenim perlicama. Za prsten su bili pričvršćeni minijturni privjesci u obliku srca, bravice i ključa.

Nošnje i nakit Berchtesgadenskog kraja⁵ koji je dugo vremena bio prilično izoliran pokazuju svoj vlastiti stil, pa su tako funkcija nošenja istih i materijali od kojih su izrađeni drugačiji. Do kraja 19. st. žene ovdje nisu poznavale gore spomenutu ogrlicu kao, uostalom, ni kopču za steznik, već su oko vrata nosile veo pričvršćen posebnom kopčom. No, s vremenom su prihatile ovu maštovito izrađenu ogrlicu. Karakteristični plosnati šešir (njem. *Scheibling* od *Scheibe* što znači „ploča“) ovdje se ukrašava zlatnim gajtanom čiji krajevi završavaju zlatnim resama. S njim se ovija gornji dio šešira te na lijevoj strani vezuje u mašnu. Uz ovo dolazi igla za pričvršćivanje šešira (*Hutsperrl*), duga većinom 11,5 cm, koja se okomito probada kroz navoje zlatnog gajtana i rub šešira. Ova igla ima glavu od filigranski obrađenog srebra, a umjesto nje može biti i zub jelena ili puha okovan u zelenkasto ili crvenkasto zlato u obliku hrastovog lišća. Kroz skupljenu pletenicu na potiljku u vodoravnom se smjeru probija ukosnica koja na oba kraja ima srebrnu glavu.⁶ Kako ženske tako i muške šešire krase još i broš polukružnog oblika. Dva jelenja zuba okovana su zlatom, a ponekad ukrašena i raznobojnim staklenim perlama.

Nakit muškaraca ovog kraja ne razlikuje se od onoga u ostalom dijelu gornje Bavarske: srebrna dugmad na jakni, velike kopče za lancima koji pričvršćuju zimske ogrtače, široki, vezom ukrašeni pojasevi i neizostavni lančići za sat tzv. *Charivari*. Ovi su izrađeni od srebrnih novčića na koje su obješeni raznovrsni privjesci, najčešće ono koji simboliziraju lov. Takozvani *Marijin talir* bio je veoma cijenjen. Ovakvi lančići nose se i danas.

---

⁵ Smješten u jugoistočnom dijelu Njemačke, omeđen njemačko-austrijskom granicom, južno od Salzburga. Za prekrasno „Kraljevsko jezero“ (*der Königsee*) vezana je jedna zanimljiva legenda.

⁶ Sličnu iglu na pokrivalu za glavu nosi žena iz Dalmatinske zagore (vidi. sl. 13.).

Nakit starobavarskog seoskog stanovništva danas se može vidjeti u procesijama za Tijelovo te na vjenčanjima prilikom kojih se žene i djevojke odvajaju od muškaraca.

Jednom u godini održava se Marš rudara u prepoznatljivoj crno-bijeloj odori i s krampom na ramenu u znak spomena na dugu tradiciju eksploatacije soli (od 8. st. p. n. e.), njezino mjesto i presudnu ulogu koju je ona imala u ovom kraju.

Krajem rujna ili početkom listopada s planinskih pašnjaka goni se stoka u doline pri čemu se krave svečano ukrašavaju granama smreke i cvijećem (običaj se zove *Almabtrieb*).

O Božiću tzv. Božićni strijelci (*Weihnachtsschütze*) odlaze u planinu i pucaju iz prangija kako bi otjerali zle duhove. I oni su odijeveni tradicionalno, a na glavi su im šeširi s četkastim ukrasom koji strši uvis.

Zanimljivo je da se poslije 25. studenog ne smiju održavati plesovi kao ni svečanosti jer tako, kaže narod, nalaže sv. Katarina (*Hl. Kathrein*) koja se slavi na taj dan.⁷

JEWELRY OF THE POPULATION OF THE BAVARIAN VILLAGE IN THE 19TH CENTURY

(Summary)

A traditional costume, just like a uniform after all, speaks for itself. This valuable thing from the wardrobes or chests of our ancient ancestors carries more symbolism and meanings than we have thought so far. This is the reason why it has never been utterly forsaken. German jewelry and clothing have been classified by Gisli M. Ritz into two major groups: the northern one which includes mainly the North Sea coast and its hinterland as well as western province of Westfalen, and the southern one which roughly covers the autochthonous old Bavarian region.

Key words: traditional costume, Bavaria

---

⁷ Isto „pravilo“ vrijedi i kod nas. Sveta Katarina je prema pučkom vjerovanju početak Adventa ili Došašća. Usp. Silvio Braica: *Božićni običaji*, Marjan tisak, Split 2004, str. 5.

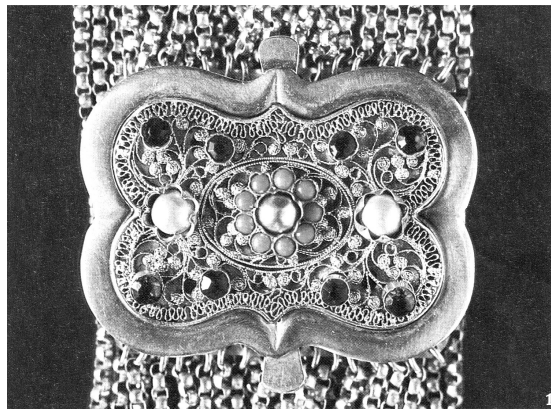

Objašnjenja slikovnog materijala:*

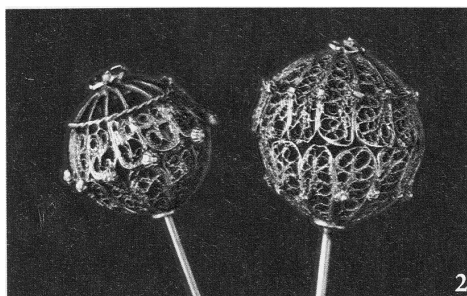
1. Srebrna kopča na ogrlici (njem. *Kropfkette*) ukrašena filigranskim radom i raznobojnim kamenjem. 19.st., vjerojatno Schwäbisch Gmünd
2. Ukosnica sa srebrnim filigranskim kuglama. 19. st., Schwäbisch Gmünd
3. Križ kao prisvjesak krunice s emajliranim umetkom
4. Glava djelomično pozlaćene ukosnice u obliku strijele, ukrašene filigranskim radom od srebra i zlatnom pločicom ukrašenom raznobojnim staklenim perlicama. Kasno 18. ili početak 19. st
5. Iгла za pričvršćivanje šešira (tzv. *Hutsperrl*) za ženske crne šešire, ukrašena većinom zlatom okovanim zubom jelena ili puha
6. Lančić za sat zvani *Charivari*
7. Žene u župnoj crkvi mjesta Ramsau prate crkveno vjenčanje. Kod detaljnijeg promatranja, osim spomenutog šešira i zlatnog ukrasa na njemu, mogu se zamjetiti gore spomenuta raskošna srebrna ogrlica (sl. 1) te ukosnica s dvjema srebrnim glavama tj. kuglama pribodena u skupljenu pletenicu na tjemenu. Ove šešire smjele su nositi samo udate žene i djevojke zrele za udaju. Fotografija Manfred Vollmer
8. Procesija za Tjelovo. I ovdje se mogu vidjeti crni šeširi sa zlatnim gajtanom
9. Stariji muškarac na putu do procesije za Tjelovo. Na glavi nosi tipični plosnati šešir s obvezatnim ukrasima. Fotografija Manfred Vollmer
10. *Almabtrieb*. Običaj gonjenja stoke s planinskih pašnjaka u dolinu koji se održava krajem rujna i početkom listopada. Krave su okićene grančicama smreke i cvijećem
11. Marš rudara
12. „Božićni strijelac“ odlazi u planinu i puca iz prangije kako bi otjerao zle duhove
13. Portret žene iz Dalmatinske zagore, nastao oko 1925. g. Autor: Virgil Meneghello-Dinčić.

---

* Ilustracije su preuzete iz gore navedene knjige Gisliind M. Ritz (br.1, 2, 3, 4, 5 i 6), časopisa *Merian* (br. 7, 9, 11 i 12), brošure *Brauchtum und Feste in der Bundesrepublik Deutschland**, Internationes, Bonn 1995 (br. 8 i 10) te kataloga Branke Vojnović-Traživuk *Naši ljudi i krajevi*, Etnografski muzej, Split 2007 (br.13).

Slika 1.

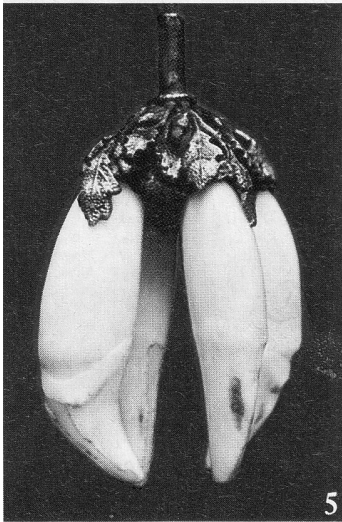
Slika 2.

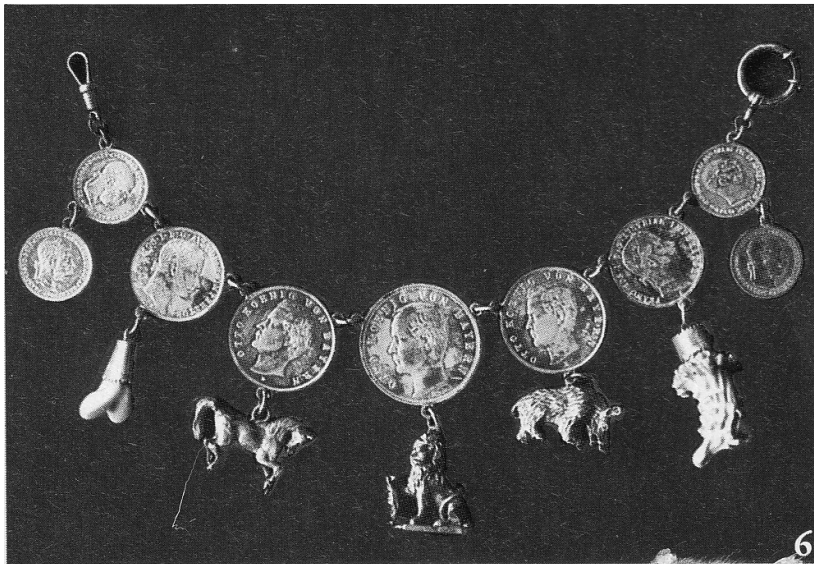
Slika 3.

Slika 4.

Slika 5.

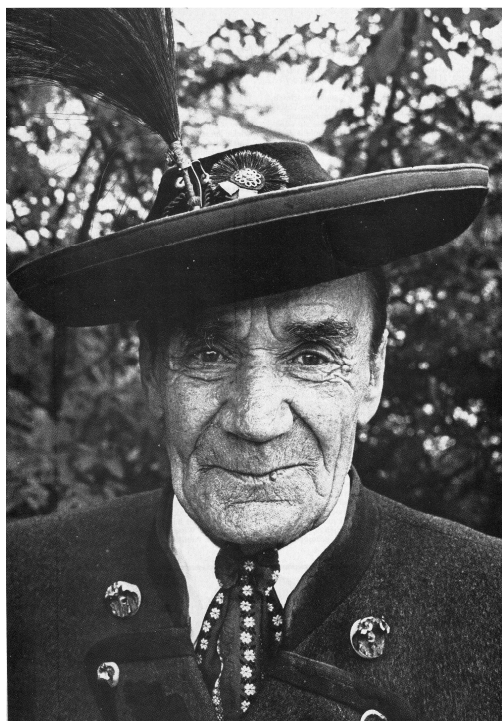
Slika 6.

Slika 7.

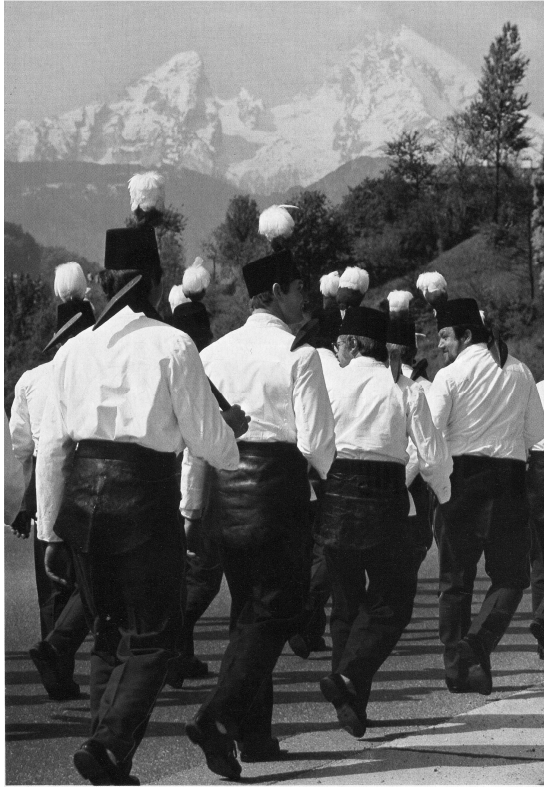
Slika 8.

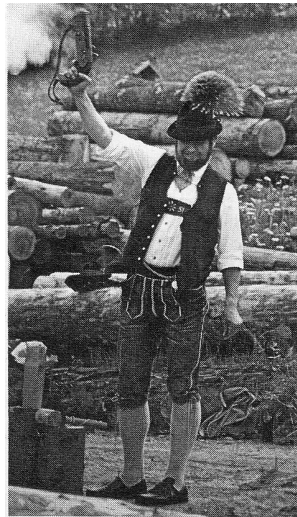
Slika 9.

Slika 10.

Slika 11.

Slika 12.

Slika 13.